

A SACHEVERELL-PER (1710)

SCHVÉD BRIGITTA

JOG.
történet

A HUN-REN-ELTE
Jogtörténeti Kutatócsoport
blogja

A SZERZŐ:

SCHVÉD BRIGITTA

DOKTORI KUTATÓ, LEIBNIZ-
INSTITUT FÜR EUROPÄISCHE
GESCHICHTE (IEG)

DOKTORJELÖLT, PTE BTK IDI
SCHVED@IEG-MAINZ.DE

2024. április 15.

A spanyol örökösödési háború (1701-1714), amely Angliában szorosán összefüggött a „dicsőséges forradalom” (1688-1689) által létrehozott politikai rend fenntartásának problematikájával, kezdettől fogva nagy hatást gyakorolt a politikai közéletre. Anna királynő (1702-1714) uralkodása alatt a vallási feszültségekben is egyre jobban megmutatózó whig-tory politikai megosztottság még inkább meghatározta a szigetország bel- és külpolitikáját. Míg a whigek alapvetően támogatták az európai kontinensen zajló háborút, addig a toryk mérsékelni kívánták Anglia (1707-től Nagy-Britannia) kontinentális szerepvállalását. A háború kimeneteléről szóló közvita főként az 1710. évi tory kormányváltást követően vált igazán élénkké, noha az

elutasított francia javaslatok 1709-es közzététele már komoly béketárgyalásokat vetített elő, az 1710 tavaszán lezajlott Sacheverell-per pedig egyre baljósabb politikai közhangulatot teremtett az ekkor még whig többségű kormány számára.

Az élénk közvitában a két párton túl számos érdekelt személy vett részt irodalmi műfajok és politikai médiatermékek széles palettájával. Így például pamfletek, egyoldalú nyomtatványok (ún. *broadside*-ok), sőt alkalmi versek is születtek a háború várható kimeneteléről egészen 1713-ig, az örökösödési háborút lezáró utrechti békerendszer létrejöttéig. A korabeli diskurzusban különleges helyet foglalt el a politikai prédikáció, amelyet viszonylag merev műfaji szerkezete ellenére az örökösödési háború utolsó éveiben óvatosan, de rendszeresen alkalmaztak mint a politikai kommunikáció hatékony médiumát.¹ A spirituális irodalmat általában véve nagyra értékelték a korban, a politikai prédikációkat pedig nemcsak Angliában, hanem Nyugat-Európa-szerte nagy számban és viszonylag megfizethető áron értékesítették, így e műfaj kiváló terepet biztosított a politikai propaganda hatékony terjesztéséhez.²

E politikai befolyásolás egyik leghíresebb példája a korszak angol prédikációirodalmából a Henry Sacheverell (1674-1724) anglikán lelkész 1709. november 5-én elhangzott, *The Perils of False Brethren, both in Church, and State* („A hamis testvérek veszélyei az egyházban és az államban”)³ című prédikációja. Az

igehirdetésre a nevezetes jubileumi ünnepek helyszínéül szolgáló londoni Szent Pál-székesegyházban került sor. A november 5-i időpont választása sem véletlen, hiszen 1605-ben ezen a napon leplezték le az I. Jakab angol király és parlamentje ellen tervezett lőporos összeesküvést, illetve Orániai Vilmos 1688-ban szintén ezen a napon szállt partra Angliában. A whigek mindkét napot a „páristáktól” való sikeres, kettős megszabadulásként értelmezték. A „pápista” katolikusok által jelentett fenyegetés azonban szinte eltörpült a prédikáció egészét tekintve, hiszen Sacheverell célja sokkal inkább az egyéb protestáns felekezetek mint „hamis testvérek”, így főként a protestáns disszidentek, azaz a korszakban az anglikán egyháztól fokozatosan elszakadó szeparatisták elleni támadás volt.

Sacheverell egyike volt azon anglikán lelkészek hosszú sorának, akik a high church anglikanizmus támogatójaként⁴ előszeretettel prédikáltak a toryk támogatásának szükségességéről, és figyelmeztették híveiket az egyházat fenyegető disszenter közösségek által jelentett veszélyre. A prédikátor keményen elítélte e közösségeket, összekapcsolva őket a „pápista ellenség” gondolatával, ami a korabeli tory propagandatermékekhez hasonlóan a „dicsőséges forradalom” által elért eredmények (azaz a whig „túlsúly”) becsmérlésével ért fel. Sacheverell számára a disszidentek vallási és politikai tanai – amelyek a lelkész szerint másból sem álltak, mint „ateizmusból,

deizmusból, triteizmusból, szocinianizmusból, a fanatizmus, a királygyilkosság és az anarchia minden pokoli elvével együtt” – elválaszthatatlanok voltak egymástól.⁵

Lázító hangvételű prédikációját követően Sacheverell szinte azonnal

országos hírnévre tett szert, főként annak köszönhetően, hogy a parlament – a whig többségű alsóház javaslatára – vádat emelt ellene: prédikációját először az alsóházi képviselők vetették vizsgálat alá, majd a prédikátort a felsőház előtt perbe fogták.⁶ Bár az 1710. február 27. és március 21. között zajló per során bűnösnek találták, enyhe büntetése – melyet maga a királynő enyhített három évre szóló prédikációs tilalomra – a kortársak többsége számára tradicionalista nézeteinek helyességét

igazolta. A prédikációt rendkívül gyorsan publikálták: a per végére a korszakban egyedülálló módon már 100 ezer levetelti példányszámban terjedt a hírhedtté vált munka,⁷ Sacheverell ultratradicionalista nézetei pedig komoly teológiai és politikai polémia tárgyává váltak.

A per, majd az azt követő, disszidentek elleni támadásokba torkolló

országos zavargások aláásták Anna királynő whig többségű kormánynak tekintélyét. A királynő azonban nagyrészt sikerrel járt abban, hogy úgy tüntesse fel magát, mint aki támogatja kormányát a „dicsőséges forradalom” védelmében, miközben elhatárolódott Sacheverelltől és körétől. A toryk az 1710 tavaszi választási kampány során hatékonyan használták ki a per által keltett

whig-ellenes érzelmeket, az év második felében zajló általános választásokon pedig a whig többségű kormány végül megbukott. Julie Ferguson, a korszak neves kutatója szerint azonban Anna királynő nem csupán szerencsétlen szemlélője volt az eseményeknek, ahogy azt a korábbi kutatás általában hangsúlyozza.⁸ Éppen ellenkezőleg; világos elképzelése volt arról, hogy mit kíván elérni e túlfűtött politikai színtéren, és döntő szerepet játszott a toryk „felemelkedésében”. Ebben a folyamatban pedig akár olyan prédikátorok is hathatós szerepet játszhattak, mint Henry Sacheverell, aki ultratradicionalista elveket valló anglikán lelkesként egyértelműen támogatta a tory propaganda térnyerését az utrechti békerendszer lefektetését megelőző években.

Hivatkozások:

¹ Müllenbrock, Heinz-Joachim: The Culture of Contention. A Rhetorical Analysis of the Public Controversy about the Ending of the War of the Spanish Succession, 1710-1713. Munich, 1997. Wilhelm Fink, 157-163. p.

² Ihalainen, Pasi: The Political Sermon in an Age of Party Strife, 1700-1720: Contributions to the Conflict. In Adlington, Hugh et al. (ed.): The Oxford Handbook of the Early Modern Sermon. Oxford, 2011. OUP, 496. p.

³ A „hamis testvérek” bibliai forráshelye: 2Kor 11:26.

⁴ A 18. század elejére számos vallási, teológiai és politikai kérdés mentén ellentétes nézetek osztották meg az anglikán egyházat, ez alapján high church, illetve low church anglikánizmust támogató klerikusokról beszélhetünk: előbbi alapvetően azokra alkalmazták, akik a katolikus és

protestáns disszidentekkel szembeni törvények szigorú betartását követelték; vö. „High Churchman”, Oxford English Dictionary. Online ed., 2023. OUP, DOI: <https://doi.org/10.1093/OED/1618493132>.

⁵ „(...) Atheism, Deism, Tritheism, Socinianism, with all the Hellish Principles of Fanaticism, Regicide, and Anarchy, (...)”. In Sacheverell, Henry: The Perils of False Brethren, both in Church, and State. London, 1709. Printed for Henry Clements, at the Half-Moon in St. Paul’s Church-Yard, 15. p.

⁶ Cowan, Brian (ed.): The State Trial of Doctor Henry Sacheverell. Malden, 2012. Wiley, 1-41. p.

⁷ Holmes, Geoffrey: The Trial of Doctor Sacheverell. London, 1973. Methuen, 75. p.

⁸ Ferguson, Julie: Visualising Protestant Monarchy: Ceremony, Art and Politics after the Glorious Revolution (1689-1714). Woodbridge, 2021. Boydell, 282-283. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Anna királynő. John Closterman műhelyének festménye, 1702 k. <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Closterman, John - Queen Anne - NPG 215.jpg>

2. oldal: Henry Sacheverell. Thomas Gibson festménye, 1710. <https://artuk.org/discover/artworks/henry-sacheverell-16741724-fellow-17011713-222470>